

DATE ARHEOZOOLOGICE PRIVIND CREȘTEREA ANIMALELOR ÎN AȘEZAREA GETO-DACĂ DE LA BRAD (JUD. BACĂU)

DE

ELENA MARIAN și SERGIU HAIMOVICI

Keywords: *archeozoology, La Tène, Brad*

Resturile faunistice analizate în cadrul prezentului studiu au fost descoperite în așezarea La Tène (Geto-Dacică) de la Brad (Județul Bacău). Situl arheologic este situat pe partea dreaptă a Râului Siret, în Comuna Negri. Conform datării arheologice, eșantionul arheozoologic corespunde perioadei 400 B.C.–100 A.D.¹.

Analiza resturilor faunistice a fost realizată în cadrul Laboratorului de morfologie animală, Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Iona Cuza” din Iași. Metodologia de studiu a fost specifică arheozoologiei, constând mai cu seamă în identificări anatomice și taxonomice, înregistrarea și cuantificarea datelor². Măsurarea elementelor anatomice a fost realizată conform ghidului realizat de von den Driesch (1976)³.

În eșantionul arheozoologic studiat au fost identificate 8.330 resturi de mamifere, corespunzând la 889 indivizi (Tabelul 1). Majoritatea resturilor faunistice analizate sunt de origine domestică, în principal resturi menajere.

Speciile de mamifere domestice prezintă proporții semnificative, atât ca număr de resturi (NR) – 88,3%, cât și ca număr minim de indivizi (NMI) – 83,9%. În studii arheozoologice anterioare, din România, sunt prezentate diferențe ale ponderii creșterii animalelor, atât între regiuni, cât și între așezări⁴. Valorile maxime au fost înregistrate în Muntenia, cu o medie de 92,86% NR⁵.

Speciile de mamifere domestice identificate sunt cuprinse în tabelul 1, ele fiind: bovina domestică (*Bos taurus*), oaia (*Ovis aries*), capra (*Capra hircus*), porcul (*Sus scrofa domesticus*), calul (*Equus caballus*) și câinele (*Canis familiaris*).

¹ A. Vulpe, I. Glodariu, *Brad*, în C. Preda (coord.), *EAIVR*, I, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 200–201.

² M. Udrescu, L. Bejenaru, C. Hrișcu, *Introducere în arheozoologie*, Editura Corson, Iași, 1999.

³ A. von den Driesch, *A Guide to the Measurements of Animal Bones from Archaeological Sites*, Peabody Museum Bulletin, 1, Harvard University, 1976.

⁴ C. Hrișcu, L. Bejenaru, M. Udrescu, *Materialul osteologic din așezările geto-dacice (secolele IV–I î.Hr.) din zona Căscioarele-Greaca-Prundu. Date zooarheologice*, în V. Sîrbu, *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu. Mileniile I î.Hr. – I d.Hr.*, 1996, p. 134–138; E. V. Ionescu, *Date cu privire la materialul faunistic din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca, jud. Ilfov*, în *CA*, 2, 1976, p. 135–153; C. Tarcan-Hrișcu, L. Bejenaru, M. Udrescu, *Date zooarheologice privind așezarea geto-dacică de la Grădiștea*, în *ArhMold*, 19, 1996, p. 299–305; M. St. Udrescu, *Fauna descoperită în așezarea geto-dacă de la Cîrlomănești*, în *SCIVA*, 28(3), 1977, p. 365–374; idem, *Quelques problèmes de zooarchéologie concernant la période Géo-Dace dans la Plaine Roumaine*, în *Dacia*, 29, 1985, p. 129–132; idem, *Materialul osteologic din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca (Valea Argovei); date zooarheologice*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 1989, p. 83–88; idem, *Așezarea geto-dacă de la Grădiștea (jud. Brăila): date zooarheologice*, în *Istros*, 6, 1992, p. 47–50.

⁵ C. Tarcan, L. Bejenaru, *The importance of domestic mammals during the La Tène Period in Romania*, în *Archaeofauna*, 10, 2001, p. 7–23.

Eșantionul analizat este dominat de resturile de bovine, cu aproape 40%. Porcul urmează pe locul doi, cu circa 27%, iar ovicaprinele pe cel de-al treilea, cu aproape 15%. Aceeași ierarhie a principalelor specii domestice apare și în alte două situri analizate, de pe teritoriul Moldovei⁶. Resturile de cal reprezintă 6,5%, valoare superioară celor înregistrate în alte două așezări contemporane din Moldova, Piatra Șoimului – 1,9%⁷ și Răcătău – 3,8%⁸. Câinele este reprezentat de un număr redus de resturi, reprezentând 0,3%.

Urmărind repartitia resturilor de animale domestice pe segmente scheletice se remarcă o reprezentare a tuturor regiunilor corporale (Tabelul 2), ceea ce ar indica faptul că valorificarea (tranzarea) carcaselor de animale era realizată în cadrul așezării. În cazul câinelui, resturile scheletice sunt dispersate.

Bovinele (*Bos taurus*), reprezentate de circa 248 indivizi, pot fi descrise din punct de vedere morfometric ca urmare a dimensionării unui număr important de resturi (Tabelul 3). La nivelul craniului, lungimea proceselor cornulare variază în limite foarte largi. Unele apar scurte, de tip *brachyceros*, cu lungimea pe marea curbură, de minim 85 mm, iar altele au caracteristicile tipului *primigenius*, atingând lungimi de circa 400 mm. Heterogenitatea bovinelor geto-dacice a fost deja semnalată în unele studii anterioare⁹. Mai mult, au fost identificate chiar bovine acornute în unele așezări geto-dacice¹⁰. La seriile dentare variabilitatea lungimilor este de mai mică amplitudine, ceva mai accentuată doar la nivel mandibular.

Estimarea înălțimii la greabăn, realizată pe seama metapodalelor, indică de asemenea o variabilitate importantă în cadrul populației de bovine domestice utilizată în așezarea geto-dacă de la Brad (Tabelul 4). Dimorfismul sexual este relativ accentuat, femelele înregistrând o medie a taliei de circa 1.049 mm, masculii de circa 1.157 mm, iar masculii castrați de aproximativ 1.236 mm.

Estimarea vârstelor la bovinele domestice a fost realizată pe baza stadiilor de erupție și uzură a dinților molari (Tabelul 5). Rezultatele obținute indică preferința pentru sacrificarea exemplarelor adulte, într-o proporție de circa 74%. În categoria exemplarelor adulte, mai numeroase, apar cele de 5–7 ani, ceea ce ar însemna o bună gestionare a turmelor în vederea obținerii și a produselor secundare (lapte, forță de tracțiune, stoc de reproducere).

Studiul osteometric, realizat pe metapodale întregi, indică predominanța femelelor, cu circa 58%. Masculii reprezintă, de asemenea, un procent destul de ridicat, 30,5%, iar exemplarele castrate doar circa 11%.

Porcul domestic (*Sus scrofa domesticus*) prezintă un număr de indivizi estimați de aproximativ 282, depășind astfel valoarea înregistrată de bovine. Datorită fragmentării, dar mai cu seamă a caracterului imatur al resturilor, numărul dimensionărilor apare mult redus (Tabelul 6). La nivelul craniului, lungimea seriilor dentare prezintă o variabilitate semnificativă, sugerând existența și a unor exemplare cu botul destul de lung, așa cum îl are strămoșul sălbatic, mistrețul. La nivelul scheletului postcefalic apar, de asemenea, variații mari dimensionale (de exemplu, în cazul omoplatului și al femurului), valorile mari putând fi puse pe seama metisajului între cele două forme de suine.

Estimarea vârstelor de abataj, la porcul domestic, indică o pondere mai mare a exemplarelor imature din punct de vedere a dentiției, cu circa 67% (Tabelul 7). Dintre acestea, mai numeroase sunt exemplarele din categoria vârstei de 1–2 ani, perioadă la care probabil se atingea un maxim al greutatei și o calitate bună a cărnii.

Oaia (*Ovis aries*) și capra (*Capra hircus*) sunt reprezentate de circa 152 indivizi (Tabelul 1). La nivelul resturilor scheletice au fost separate doar 251 dintre ele, proporțiile celor două specii fiind aproape egale (Tabelul 2), deși în alte așezări geto-dace oaia apare mai numeroasă decât capra¹¹. Alte 967 de resturi neidentificate specific au fost atribuite grupului de ovicaprine (Tabelul 2). Datele osteometrice pentru această categorie de resturi sunt cuprinse în tabelul 10.

Atât coarnele oilor cât și ale caprelor au dimensiuni variabile (Tabelele 8 și 9), datorită în primul rând dimorfismului sexual. Înălțimea la greabăn pentru oaie a fost estimată la nivelul a 22 metapodale păstrate întregi – metacarpe și metatars (Tabelul 8), media calculată de 600 mm, fiind apropiată de taliile apreciate

⁶ *Ibidem*.

⁷ S. Haimovici, *Materialul provenit din dava de la Piatra Șoimului. Studiu arheozoologic*, în *Thraco-Dacica*, 14(1–2), 1993, p. 169–177.

⁸ Idem, *Materialul faunistic de la Răcătău*, în *Carpica*, 20, 1989, p. 309–312.

⁹ Idem, *Creșterea animalelor la geto-dacii (sec. IV i.e.n. – sec. I e.n.) din Moldova și Muntenia*, în *Thraco-Dacica*, 8, 1987, p. 144–153; C. Tarcan, L. Bejenaru, *op. cit.*, 2001.

¹⁰ S. Haimovici, G. Beleniuc, Un exemplar de *Bos taurus* acornut găsit în turbăria de la Lozna, în stratul de epocă dacică, în *Hierasus*, 5, 1983, p. 205–209; S. Haimovici, *op. cit.*, 1987.

¹¹ M. St. Udrescu, *op. cit.*, 1985; S. Haimovici, *op. cit.*, 1987.

pentru alte așezări La Tène de pe teritoriul României, și al Europei¹². Media taliilor pentru capră, estimate pe baza a 10 metapodale (Tabelul 9), are valoarea de 657 mm.

În ceea ce privește aprecierea vârstelor de abataj la cele două specii, apreciate în conformitate cu stadiile de erupție și uzură dentară (Tabelul 11), au fost identificate în proporții aproape egale resturi de imaturi și de la maturi. Din tabel reiese, totuși, o preferință pentru exemplarele de 1–2 ani.

Calul (*Equus caballus*) a fost considerat în studiile anterioare ca fiind o specie importantă pentru geto-daci, care beneficia de o atenție specială¹³. În eșantionul analizat, calul este reprezentat de aproximativ 49 de indivizi (Tabelul 1).

Talia calului a fost apreciată după lungimea a două radiusuri, 12 metacarpe și 10 metatarse (Tabelul 12). Ea variază în limite destul de largi (1.262 mm – 1.445 mm), ceea ce ar sugera existența diferitelor tipuri de cai. Conform studiilor anterioare, geto-dacii ar fi avut două categorii de cai: exemplarele obișnuite, probabil utilizate nu doar pentru călărie, ci și pentru tracțiune, având capul mai mare și membrele bine proporționate, și categoria de elită, cu exemplare mai puține, folosite de clasa aristocrată, având membrele mai lungi și capul mai mic¹⁴.

Câinele (*Canis familiaris*), cu 15 indivizi estimați, prezintă conform măsurătorilor din tabelul 13 dimensiuni relativ mari. Toate cele trei înălțimi la greabăn calculate după oase lungi (Tabelul 13) se încadrează în clasa supramedie, conform clasificării taliilor propusă de Udrescu *et al.*, 1999¹⁵. Lungimile bazale a două cranii, calculate după metoda lui Dahr¹⁶, indică o tipologie submedie și alta medie.

Concluzii. Creșterea animalelor avea o importanță mare în economia așezării geto-dacice de la Brad, ca de altfel în toată regiunea. Speciile domestice identificate în așezarea studiată sunt bovinele, porcul, oaia, capra, calul și câinele, primele două înregistrând și ponderea cea mai mare în eșantion. Proporția mare a resturilor de animale tinere, în cazul unor specii (porc, ovicaprine), indică un interes deosebit al locuitorilor geto-daci de la Brad pentru consumul de carne. Mărimea exemplarelor analizate este în general redusă, în comparație cu formele actuale. De remarcat, însă, este variabilitatea apărută în cadrul speciilor, determinată, fie de un dimorfism sexual mai accentuat, fie de conturarea unor tipuri diferite în cadrul aceleași specii (de exemplu, la cal sau câine).

Tabelul 1

Cuantificarea resturilor de mamifere (NR = număr de resturi; NMI = număr minim de indivizi)

Specii	NR	%	NMI	%
Mamifere sălbatice	978	11,7	143	16,05
Mamifere domestice	7.352	88,3	746	83,95
<i>Bos taurus</i>	3.301	39,66	248	27,89
<i>Sus scrofa domesticus</i>	2.257	27,12	282	31,72
<i>Ovia aries/Capra hircus</i>	1.218	14,62	152	17,13
<i>Equus caballus</i>	546	6,55	49	5,54
<i>Canis familiaris</i>	30	0,36	15	1,68
TOTAL	8.330		889	

¹² C. Tarcan, L. Bejenaru, *op. cit.*, 2001; F. Audoin-Rouzeau, *La taille du mouton en Europe de L'Antiquité aux Temps Modernes. Fiches d'ostéologie animale pour l'archéologie*, Série B: Mammifères, 3, 1991, p. 3–37.

¹³ C. Tarcan, L. Bejenaru, *op. cit.*, 2001.

¹⁴ S. Haimovici, *Caractéristiques des chevaux des Gètes découverts dans la nécropole de Zimnicea*, în *Dacia*, 27(1–2), 1983, p. 79/107.

¹⁵ M. Udrescu, L. Bejenaru, C. Hrișcu, *op. cit.*, 1999.

¹⁶ Preluată din L. Bejenaru, *Arheozoologia spațiului românesc medieval*, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2003.

Tabelul 3Date osteometrice (în mm) pentru bovinele domestice (*Bos taurus*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Proces cornual	Lung. marea curbură	31	85,00–400,00	196,84
	Lung. mica curbură	31	65,00–290,00	159,48
	Circumf. bază	54	60,00–280,00	172,44
	Diam. mare	54	37,00–95,00	60,61
	Diam. mare 5 cm.	51	26,00–90,00	50,78
	Diam. mic	52	28,00–87,00	49,31
Maxilar superior	Lung. dinți jugali	1	123,00	–
	Lung. molari	4	73,00–77,00	75,00
Maxilar inferior	Lung. dinți jugali	6	125,00–147,00	133,50
Omoplat	Lung. cap art.	40	53,00–76,00	64,85
	Lung. supraf. art.	45	46,00–66,00	54,91
	Lărg. supraf. art.	44	39,00–56,00	46,80
	Lărg. min. gat	27	37,00–60,00	49,63
Humerus	Lărg. epif. sup.	49	51,00–87,00	68,76
	Lărg. epif. inf	43	65,00–96,00	76,88
Radius	Lărg. epif. sup.	47	61,00–98,00	78,62
	Lărg. supraf. art. sup.	49	56,00–89,00	71,61
	Lărg. epif. inf.	48	56,00–88,00	70,06
	Lărg. supraf. art. inf.	45	49,00–78,00	64,38
Coxal	Diam. acetab.	29	47,00–56,00	58,17
Femur	Lărg. epif. inf.	10	79,00–105,00	87,50
	Lărg. supraf. art. inf.	9	90,00–135,00	110,33
	Lărg. troch. sup.	9	40,00–75,00	47,22
	Lărg. troch. inf.	9	25,00–40,00	32,22
Tibie	Lărg. epif. sup.	7	81,00–99,00	88,43
	Lărg. supraf. art. sup.	6	73,00–94,00	83,33
	Lărg. epif. inf.	84	49,00–73,00	59,13
	Lărg. supraf. art. inf.	84	44,00–42,00	52,00
Astragal	Lung. max	63	54,00–79,00	62,32
	Lărg. troch. inf.	63	33,00–52,00	39,65
Calcaneu	Lung. max	46	11,00–156,00	128,89
	Lărg. max.	46	34,00–50,00	41,59
Centrotars	Lărg. max.	14	44,00–64,00	53,36
Metacarp	Lung. max.	24	170,00–206,00	183,40
	Lărg. epif. sup.	40	46,00–65,00	54,18
	Lărg. epif. inf.	39	48,00–67,00	57,51
	Lărg. min. diaf.	20	26,00–38,00	31,40
Metatars	Lung. max	12	200,00–221,00	206,36
	Lărg. epif. sup.	42	37,00–54,00	43,71
	Lărg. epif. inf.	33	45,00–63,00	51,55
	Lărg. min. diaf.	9	22,00–26,00	23,89
Falanga I	Lung. max	68	48,00–77,00	59,13
	Lărg. epif. sup.	67	23,00–40,00	30,01
	Lărg. min. diaf.	64	20,00–36,00	26,05
Falanga II	Lung. max.	24	36,00–54,00	44,04
	Lărg. epif. sup.	23	24,00–37,00	29,91

Tabelul 4Estimarea înălțimii la greabăn (în mm) pentru bovinele domestice (*Bos taurus*)

Serie metacarp

Femele			Masculi			Masculi castrați		
Nr.	Variabilitate	Medie	Nr.	Variabilitate	Medie	Nr.	Variabilitate	Medie
13	1.046,65– 1.167,65	1.014,23	8	1.082,43– 1.196,37	1.139,97	3	1.207,21– 1.262,78	1.230,08

Serie metatars

Femele			Masculi			Masculi castrați		
Nr.	Variabilitate	Medie	Nr.	Variabilitate	Medie	Nr.	Variabilitate	Medie
8	1.056,00–1.119,36	1.084,38	3	1.157,72– 1.208,30	1.174,58	1	1.242,02	–

Serie totală metapodale

Nr.	Variabilitate	Medie
36	1.046,65–1.262,78	1.116,48

Tabelul 5Repartiția pe vârste a indivizilor de *Bos taurus* considerând stadiile de erupție și uzură a dinților molari

Dinte	Caracterul erupției/uzurii	Vârsta aproximativă	Nr. indivizi	%
M ₁	neapărut	sub 6 luni	1	1,32
M ₁	în diverse stadii de creștere	cca. 6–15 luni	4	5,27
M ₂	în diverse stadii de creștere	cca. 15–24 luni	3	3,94
M ₃	în diverse stadii de creștere	cca. 24–28 luni	12	15,79
M ₃	deloc uzat	cca. 2 ^{1/2} ani	5	6,58
M ₃	uzură abia începută	cca. 2 ^{1/2} –3 ^{1/2} ani	8	10,52
M ₃	uzură ușoară	cca. 3 ^{1/2} –5 ani	12	15,79
M ₃	uzură medie	cca. 5–7 ani	22	28,95
M ₃	uzură puternică	cca. 7–10 ani	7	9,21
M ₃	uzură f. puternică	peste 10 ani	2	2,63
TOTAL: 76				

Tabelul 6Date osteometrice (în mm) pentru porcul domestic (*Sus scrofa domesticus*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Maxilar superior	Lung. dinți jugali	5	85,00–114,00	97,80
	Lung. molari	38	56,00–88,00	67,71
Maxilar inferior	Lung. dinți jugali	51	88,00–134,00	103,39
	Lung. molari	68	57,00–89,00	67,63
Omoplat	Lung. cap art.	17	28,00–40,00	32,65
	Lung. supraf. art.	17	22,00–30,00	26,12
	Lărg. supraf. art.	18	18,00–29,00	23,06
	Lărg. min. gât	26	18,00–28,00	22,31
Humerus	Lărg. epif. sup.	39	32,00–43,00	36,54
	Lărg. epif. inf.	39	25,00–33,00	27,92
Radius	Lărg. epif. sup.	53	23,00–26,00	24,50
	Lărg. epif. inf.	9	33,00–36,00	34,50
Coxal	Diam. acetab.	63	24,00–40,00	31,49
Femur	Lărg. epif. sup.	5	72,00–92,00	81,00
	Lărg. supraf. art. sup.	5	44,00–51,00	46,80
	Lărg. epif. inf.	9	57,00–67,00	62,33

Tabelul 6 (continuare)

	Lărg. supraf. art. inf.	12	66,00–83,00	74,92
Tibie	Lărg. epif. sup.	5	60,00–68,00	63,80
	Lărg. epif. inf.	55	25,00–34,00	28,27
Astragal	Lung. max.	9	37,00–50,00	42,33
	Lărg. troch. inf.	4	21,00–30,00	24,75
Calcaneu	Lung. max.	8	74,00–81,00	77,50
	Lărg. max.	5	20,00–31,00	23,40
Falanga I	Lung. max.	12	25,00–54,00	48,67
	Lărg. epif. sup.	6	21,00–25,00	23,17
	Lung. min diaf.	6	17,00–19,00	18,00

Tabelul 7

Repartiția pe vârste a indivizilor de *Sus scrofa domesticus* considerând stadiile de erupție și uzură a dinților molari

Dinte	Caracterul erupției/uzurii	Vârsta aproximativă	Nr. indivizi	%
M₁	neapărut	sub 6 luni	4	2,63
M₁	în diverse stadii de creștere	cca. 6–12 luni	16	10,53
M₂	în diverse stadii de creștere	cca. 12–18 luni	48	31,58
M₃	în diverse stadii de creștere	cca. 18–22 luni	34	22,37
M₃	uzură abia începută	cca. 2–3 ani	26	17,11
M₃	uzură ușoară	cca. 3–4 ani	7	4,61
M₃	uzură medie	cca. 4–6 ani	8	5,26
M₃	uzură puternică	cca. 6–8 ani	5	3,29
M₃	uzură f. puternică	peste 8 ani	4	2,63
TOTAL:			152	100%

Tabelul 8

Date osteometrice (în mm) pentru oaie (*Ovis aries*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Proces cornual	Lung. max.	19	40,00–240,00	138,11
	Lung. marea curbură	18	70,00–155,00	99,00
	Circumf. bază	19	24,00–56,00	124,68
	Diam. mare	21	24,00–56,00	44,71
	Diam. mic	19	17,0–45,00	32,89
Omoplat	Lung. cap art.	15	28,40–33,70	31,06
	Lung. supraf. art.	15	22,70–27,50	24,43
	Lărg. supraf. art.	15	18,30–23,70	19,72
	Lărg. min. gat	15	17,00–23,20	18,95
Metacarp	Lung. max.	11	103,00–137,00	121,91
	Lărg. epif. sup.	21	19,80–24,50	22,48
	Diam. epif. sup.	21	14,50–19,40	16,36
	Lărg. epif. inf.	8	24,00–29,00	25,70
	Diam. epif. inf.	10	14,10–18,20	15,73
	Lărg. min. diaf.	10	7,00–11,20	9,11
	Înălțime la greabăn	11	552,10–712,78	604,23
Metatars	Lung. max.	11	1.150–157,00	132,25
	Lărg. epif. sup.	24	17,50–24,20	19,63
	Diam. epif. sup.	21	15,60–23,00	19,31
	Lărg. epif. inf.	13	22,30–27,60	24,08
	Diam. epif. inf.	14	12,30–18,40	15,21
	Lărg. min. diaf.	13	8,20–11,00	9,62
	Înălțime la greabăn	11	503,67–669,93	596,13

Tabelul 9
Date osteometrice (în mm) pentru capră (*Capra hircus*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Proces cornual	Lung. max.	12	90,00–230,00	171,25
	Lung. marea curbură	11	85,00–195,00	148,64
	Circumf. bază	12	66,00–140,00	89,83
	Diam. mare	12	24,00–50,00	33,67
	Diam. mic	12	18,00–35,00	23,75
Omoplat	Lung. cap art.	4	30,60–33,50	31,78
	Lung. supraf. art.	6	22,40–33,50	26,43
	Lărg. supraf. art.	6	20,00–27,80	22,02
	Lărg. min. gat	6	17,40–21,40	18,90
Metacarp	Lung. max.	6	108,00–110,00	108,67
	Lărg. epif. sup.	8	22,30–25,70	23,80
	Diam. epif. sup.	8	15,10–17,90	16,29
	Lărg. epif. inf.	7	26,00–29,40	27,04
	Diam. epif. inf.	7	14,80–16,40	15,46
	Lărg. min. diaf.	6	9,30–10,30	9,78
	Înălțime la greabăn	6	621,00–632,50	624,83
Metatars	Lung. max.	4	1.140–124,00	118,25
	Lărg. epif. sup.	7	19,30–21,40	20,39
	Diam. epif. sup.	4	16,10–20,00	18,13
	Lărg. epif. inf.	4	23,70–25,10	24,53
	Diam. epif. inf.	5	10,20–17,00	14,64
	Lărg. min. diaf.	4	9,20–10,80	9,25
	Înălțime la greabăn	4	608,72–662,16	631,44

Tabelul 10
Date osteometrice (în mm) pentru ovicaprine (*Ovis aries/Capra hircus*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Omoplat	Lung. cap art.	2	27,80; 29,30	28,55
	Lung. supraf. art.	2	22,00; 24,30	23,15
	Lărg. supraf. art.	2	16,60; 17,90	17,25
	Lărg. min. gat	2	18,00,3; 22,00	20,15
Humerus	Lărg. supraf. art. inf.	36	23,90–37,40	27,76
	Lărg. troch. med.	34	7,40–25,00	18,87
	Lărg. troch. lat.	34	6,80–17,60	8,52
	Lărg. min. gat.	34	7,80–18,20	13,61
	Diam. med.	32	13,90–22,60	17,88
Radius	Lung. max.	11	136,00–162,00	147,00
	Lărg. epif. sup.	35	25,60–39,60	30,26
	Lărg. supraf. art. sup.	35	24,20–31,80	27,65
	Diam. sup. med.	35	12,60–17,40	14,89
	Diam. sup. lat.	34	8,80–17,40	11,83
	Lărg. epif. inf.	15	25,50–29,50	27,75
	Lărg. supraf. art. inf.	15	14,70–17,70	16,01
	Lărg. feței plantare	15	4,50–7,80	6,01
Coxal	Diam. acetab.	17	24,40–29,40	26,81
Tibie	Lung. max.	2	178,00; 195,00	186,50
	Lărg. epif. sup.	6	25,90–40,60	38,07
	Lărg. sup. art.	5	32,50–41,90	37,54
	Lărg. epif. inf.	30	22,60–29,60	25,81
	Lărg. min. diaf.	2	12,90; 14,70	13,80

Tabelul 11

Repartiția pe vârste a indivizilor de ovicaprine (*Ovis aries/Capra hircus*)
considerând stadiile de erupție și uzură a dinților molari

Dinte	Caracterul erupției/uzurii	Vârstă aproximativă	Nr. indivizi	%
M1	neapărut	sub 3 luni	–	–
M1	în diverse stadii de creștere	cca. 6–9	11	17.46
M2	în diverse stadii de creștere	cca. 9–12	6	9.52
M3	în diverse stadii de creștere	cca. 12–20–24	15	23.81
M3	uzură abia începută	cca. 2–3 ani	1	1.59
M3	uzură ușoară	cca. 3–4 ani	9	14.29
M3	uzură medie	cca. 4–5 ani	8	12.70
M3	uzură puternică	cca. 5–7 ani	10	15.87
M3	uzură f. puternică	peste 7 ani	3	4.76
Total: 63				

Tabelul 12

Date osteometrice (în mm) pentru cal (*Equus caballus*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Maxilar superior	Lung. dinți jugali	1	–	166,00
	Lung. premolari	3	87,00–97,00	93,00
	Lung. molari	5	72,00–80,00	77,40
Maxilar inferior	Lung. dinți jugali	6	157,00–190,00	170,33
	Lung. premolari	10	81,00–97,00	89,40
	Lung. molari	6	75,00–83,00	80,17
Omoplat	Lung. cap art.	14	80,00–95,00	88,64
	Lung. supraf. art.	17	47,00–58,00	53,94
	Lărg. supraf. art.	15	42,00–50,00	45,40
	Lărg. min. gât	11	50,00–70,00	60,91
Humerus	Lărg. epif. sup.	6	81,00–90,00	87,33
	Lărg. supraf. art. sup.	6	92,00–99,00	96,00
	Lărg. epif. inf.	24	73,00–86,00	81,04
	Lărg. supraf. art. inf.	26	65,00–76,00	71,19
Radius	Lung. max.	2	314,00; 333,00	323,50
	Lărg. epif. sup.	15	72,00–86,00	79,27
	Lărg. supraf. art. sup.	16	60,00–77,00	71,44
	Lărg. epif. inf.	24	69,00–78,00	73,17
	Lărg. supraf. art. inf.	25	58,00–65,00	61,44
	Lărg. min. diaf.	2	38,00; 40,00	39,00
	Înălțime la greabăn	2	1.362,76–1445,22	1.403,99
Coxal	Diam. acetab.	17	56,00–64,00	60,82
Femur	Lung. max.	1	380,00	–
	Lărg. epif. sup.	3	103,00–118,00	110,00
	Lărg. supraf. art. sup.	3	76,00–89,00	82,66
	Lărg. epif. inf.	5	83,00–94,00	89,60
	Lărg. supraf. art. inf.	5	98,00–118,00	107,40
Tibie	Lărg. epif. sup.	10	85,00–93,00	89,10
	Lărg. epif. inf.	21	60,00–78,00	70,71
	Lărg. supraf. art. inf.	20	49,00–64,00	57,15
Astragal	Lung. max	28	57,00–68,00	61,71
	Lărg. supraf. inf.	31	53,00–66,00	58,84
Calcaneu	Lung. max	11	90,00–113,00	103,82
	Lărg. max.	11	43,00–56,00	51,45
Metacarp	Lung. max.	12	208,00–234,00	217,21
	Lung. laterală (K)	24	196,00–226,00	207,83
	Lărg. epif. sup.	30	42,00–54,00	48,23
	Lărg. epif. inf.	29	43,00–52,00	47,90
	Lărg. min. diaf.	24	30,00–37,00	33,58
	Înălțime la greabăn	12	1.262,77–1448,66	1.332,74

Tabelul 12 (continuare)

Metatars	Lung. max.	20	250,00–271,00	258,10
	Lung. laterală (K)	10	240,00–266,00	251,62
	Lărg. epif. sup.	25	45,00–51,00	48,00
	Lărg. epif. inf.	21	45,00–50,00	47,57
	Lărg. min. diaf.	21	28,00–34,00	30,38
	Înălțime la greabăn	10	1.300,52–1.417,78	1.344,22
Metapodale	Lărg. epif. inf.	11	45,00–52,00	49,45
Falanga I	Lung. max.	29	74,00–91,00	82,97
	Lărg. epif. sup.	25	47,00–59,00	53,68
	Lărg. epif. inf.	25	39,00–51,00	44,92
	Lărg. min. diaf.	26	31,00–39,00	34,12
Falanga II	Lung. max.	17	41,00–50,00	46,24
	Lărg. epif. sup.	16	47,00–57,00	50,88
	Lărg. epif. inf.	14	42,00–52,00	45,79
	Lung. min. diaf.	16	38,00–46,00	41,81
Falanga III	Lung. max.	12	52,00–77,00	63,58
	Lărg. max.	11	68,00–88,00	74,55
	Lărg. feței art.	13	47,00–57,00	51,92

Tabelul 13Date osteometrice (în mm) pentru câine (*Canis familiaris*)

		Nr.	Variabilitate	Medie
Craniu neural	Lung. max. neurocraniu Acr-Br	1	130,00	–
	Ba-Br	1	120,00	–
	Lărg. Eu-Eu	1	63,00	–
	Lărg. min. craniu neural	1	43,00	–
	Lărg. hizigom Zy-Zy	1	117,00	–
	Lărg. postorbitală	1	62,00	–
	Lărg. mastoidală	1	72,00	–
	Lărg. condilară	1	38,00	–
	Lărg. foramen-magnum	1	21,00	–
	Înălțime foramen-magnum	1	19,00	–
	Înălțime Ba-Acr	1	64,00	–
Maxilar inf.	Lung. post-canin-condil.	1	110,00	–
	Lung. post-canin apofiz angulară	1	112,00	–
	Lung. post-canin esancrura	1	106,00	–
	Lung. dinți jugali	2	63,00; 70,00	66,50
	Lung. canin	1	14,00	–
	Lung. carnasieră	2	19,00; 24,00	21,50
	Înălțime la carnasieră	2	21,50; 26,00	23,75
	Înălțime minimă	2	16,50; 19,00	16,75
	Lungime bazală	2	138,7; 159	148,85
Humerus	Lung. max.	1	180,00	–
	Lărg. epif. sup.	1	39,00	–
	Lărg. epif. inf.	1	33,00	–
	Înălțime la greabăn	1	590,86	–
Tibie	Lung. max.	2	196,00; 197,00	196,50
	Lărg. epif. sup.	4	34,00–36,00	34,75
	Lărg. epif. inf.	5	21,00; 24,00	22,60
	Înălțime la greabăn	2	581,73–584,65	583,19

ARCHAEOZOOLOGICAL DATA CONCERNING THE ANIMAL HUSBANDRY
IN THE LA TÈNE (GETO-DACIAN) SETTLEMENT OF BRAD (BACĂU COUNTY)

ABSTRACT

This study analyses a sample of domestic animal bones found on the La Tène (Geto-Dacian) site of Brad (Bacău County). Identified domestic mammal remains are archaeozoologically described in terms of their frequencies based on the number of rests and minimum number of individuals, in terms of the morphology and of the age selection. The domestic species discussed are cattle (*Bos taurus*), pig (*Sus scrofa domesticus*), sheep (*Ovis aries*), goat (*Capra hircus*), horse (*Equus caballus*) and dog (*Canis familiaris*). The results of this study show that the animal husbandry was of great importance in the La Tène (Geto-Dacian) settlement of Brad. Cattle and pig were the most frequent species. The high amount of the remains from young animals suggest that for the Geto-Dacian people of Brad meat represented their staple diet.

Generally, the main domestic animals were of relatively small size. We must remark the dimensional variability in animal populations that was determined either by a sexual dimorphism, or by morphometrical typology.

LIST OF TABLES

Table 1. Quantification of mammal remains (NR = number of remains; NMI = minimum number of individuals).

Table 2. Frequency of remains on species and skeletal segments.

Table 3. Osteometrical data (in mm) for cattle (*Bos taurus*).

Table 4. Withers height values (in mm) for cattle (*Bos taurus*).

Table 5. Age estimation for cattle (*Bos taurus*) individuals, according to dentition.

Table 6. Osteometrical data (in mm) for pig (*Sus scrofa domesticus*).

Table 7. Age estimation for pig (*Sus scrofa domesticus*) individuals, according to dentition.

Table 8. Osteometrical data (in mm) for sheep (*Ovis aries*).

Table 9. Osteometrical data (in mm) for goat (*Capra hircus*).

Table 10. Osteometrical data (in mm) for *Ovis aries/Capra hircus*.

Table 11. Age estimation for *Ovis aries/Capra hircus* individuals, according to dentition.

Table 12. Osteometrical data (in mm) for horse (*Equus caballus*).

Table 13. Osteometrical data (in mm) for dog (*Canis familiaris*).

